

BÂKİ AYHAN T.'NİN ŞİİRİ, HİS VE FİKİR DÜNYASI

Sinan BAKIR*

ÖZ

Türk şiiri üzerine araştırmalar yapan kimi akademisyenlerin (Bâki Ayhan T., Mehmet Narlı, Nilay Özer, Emel Koşar) yayımladıkları şiir kitaplarıyla da ilgi odağı hâline geldiği görülür. Güçlü bir şiir birikimiyle donanmış bu akademisyenlerin, estetik değeri yüksek şiirler kaleme alıp almadığı ise tartışma konusudur. Daha doğrusu edebiyatımızda akademisyen şairler üzerine yapılan araştırmaların fazla olmayışı söz konusu ilişkinin belirsizliğini de korumuştur.

Bu çalışma, günümüz şiirinin en çok tartışılan isimlerinden biri olan akademisyen şair Bâki Ayhan T.'nin yayımlanmış şiirlerini, bu şiirlerden damıtılmış his ve fikir dünyasını konu alır. 1980 sonrası Türk şiirinde görülen biçime ve bireye yönelen anlayış, Bâki Ayhan T.'nin şiirlerine de yansır; ancak bu durum, şairin şiirinin toplumsal yapıdan soyutlandığı anlamına gelmemelidir. Şiirinin kaynağını modern bireyden alan şair; bireyden topluma yönelen bir çizgiyi takip eder. Şiirlerini yeni bir biçimle oluşturan Bâki Ayhan T. 2000'lerden sonra modern Türk şiirine yeni imkânlar kazandırır. Yeni bir tarz ve üslupla kaleme alınan şiirlerde “ben”i etrafında sıkışmış modern bireyin duyguları, kaçış ve arayış içindeki ruh hâlleri çarpıcı bir söylemle dışa vurulur. *Uzak Zamana Övgü ve Fırtınaya Hazırlık* kitaplarındaki şiirlerinde biçime sıkı sıkıya bağlı kalan şair, sonraki yıllarda ise serbest nazma geri dönüş yapar; ancak serbest nazımla yazılan şiirlerde de biçimin göz ardı edilmediği biçim-konu dengesinin bentler arasında uyumlu olmasına dikkat edildiği ve iç ahenge önem verildiği görülür. Alışılmamış bağdaştırmalar sayesinde çağrışım gücü yüksek metinler yazan şairin şiirlerinde “yalnızlık”, “tekbaşinalık”, “geçmiş zamana ve çocukluğa özlem”, “geleneksel olanın yitimi”, “modernizm eleştirisi”, “ölüm”, “intihar”, “zaman”, “anılar” ve “yaşama sevinci” gibi kavramlar, his dünyasına açılan kapının anahtarları olur. Bâki Ayhan T.'nin modern bireyi, modern yaşamın getirdiği düzene ayak uyduramaz, “arayış” ve “kaçış” içinde yolunu ararken yalnızlığa terk edilir çoğu zaman.

Anahtar Kelimeler: şiir, zaman, yalnızlık, çocukluk, anılar, intihar, modernizm eleştirisi

BÂKİ AYHAN T.'S POETRY, HIS WORLD OF EMOTIONS AND IDEAS

ABSTRACT

It has been seen that some academicians (Bâki Ayhan T., Mehmet Narlı, Emel Koşar) who are doing research on Turkish poetry have become the center of attention with the poem books that they have published. However, it is a matter of debate if these academicians well equipped with profound knowledge of poetry have penned poems of high aesthetical value or not. More precisely, the fact that the researches carried out on academician poets in our literature are few has kept the above-mentioned relation uncertain.

* Öğrt., M.E.B., sinanbakir1985@hotmail.com

This work revolves around the published poems of Baki Ayhan T., one of the most discussed-over poets of our time, and his world of feelings and ideas extracted out of these poems. The perception in Turkish poetry after 1980 which inclines to the form and the individual could also be seen in Baki Ayhan T.'s poems, however, this shouldn't mean that the poet's poetry has been abstracted from the social structure of the society. The poet, who bases his poetry on the modern individual, follows a route that goes from the individual to the society. Baki Ayhan T., who forms his poems in a new way, brings new possibilities into the modern Turkish poetry after 2000s. Through the poems penned in a new style and wording, the feelings and the escapist and seeking mood of the modern individual trapped inside himself are reflected strikingly. The poet, who strictly adheres to the form in the poems from his books "*Uzak Zamana Övgü*" and "*Fırtınaya Hazırlık*", goes back to vers libre later, however, it is seen that even in his poems penned in vers libre, poetic harmony is still present and is not neglected. In the poems of the poet, who writes passages with striking associations thanks to his use of unusual projections, the following notions are the keys that open the door to the world of feelings: loneliness, nostalgia, longing for childhood, loss of the traditions, criticism of modernism, death, suicide, time, memories, joy of living etc. Baki Ayhan T.'s modern individual cannot keep up with the modern life of today; and most of the time, seeking and looking for a way out, he is left to loneliness.

Keywords: poetry, time, loneliness, childhood, memories, suicide, criticism of modernism

Hayatı

Bâki Ayhan T. 1969 yılında Adana'da gözlerini dünyaya açar.¹ Asıl adı Bâki Asiltürk'tür. Müstear adı olan Bâki Ayhan T.'yi yayımladığı şiirlerinde kullanır. Kalabalık bir aileye mensup olan şairin aile fertleriyle olan ilişkisi olumludur. İlk ve orta öğrenimini Adana'da tamamlar, 1985 yılında İstanbul'a taşınır. Bahçeli bir evde geçen çocukluk, İstanbul'un kozmopolit çehresini yadırgar. Bu yüzden de şair sürekli bir arayış, kaçış ve kendi varlığını anlamlandırış çabası içine girer. Doğduğu ve büyüdüğü yer olan Adana şehrinin T.'nin gelişiminde önemli bir yeri vardır. Küçük yaşlardan itibaren okumaya ilgi duyan şair, ilkokul hocasının yönlendirmesiyle okuma alışkanlığını daha bilinçli hâle getirir. Ortaokuldayken Türkçe öğretmeni olan Handan Hanım, kendisindeki yeteneği fark eder. Onu öyküye yönlendirir. Bu yüzden de Bâki Ayhan T. ortaokul yıllarında Ömer Seyfettin, Sait Faik, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Anton Çehov, Guy de Maupassant gibi yazarları okur. Ancak şairin lise birinci sınıfta Vasfi Mahir Kocatürk'ün çevirisi olan Charles Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri*'ni okuması her şeyi değiştirir. Şiire yönelik ilk tohumun atılması bu kitapla olur.

Bâki Ayhan T.'nin Adana yılları, gelişimini tamamlamasında ve kişiliğinin oluşmasında başat rol oynar. T.'nin şiirlerinde yoğun olarak görsel imgelere ve imajlara yer vermesi bu dönemde sinemaya olan ilgisiyle açıklanabilir. Adana'nın şehir merkezinde bulunan sinemalar ve kitapçılar çocukluk yıllarının en çok vakit

---

¹Bâki Ayhan T.'nin hayatı, edebî şahsiyetinin şekillenmesi, his ve fikir dünyasının oluşumunu etkileyen unsurlar yazılırken 07/11/2016 tarihinde şairle Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ndeki odasında yapılan röportajdan yararlanılmıştır.

geçirdiği mekânlar olur. Bu yüzden de sinema onda ileriki yaşlarda da etkisini sürdüren ve gelişimi üzerinde belirleyici olan ana unsurlardan biri olacaktır. Lise yıllarında ise eş zamanlı olarak Attilâ İlhan okumaları yapan şair, ondaki sinematografi ve görsellikten etkilenir. Bu etki şairin zengin bir yaşama sahne olan hayatıyla birleşir ve yeni bir şekle bürünür, nihayetinde sinemadaki bu görsellik, günlük yaşantıyla biçimlenerek T.’nin şiirlerinde birer imgeye dönüşür. Bâki Ayhan T., şiirlerinde olduğu gibi gerçek hayatında da maddî olan unsurlara ayrı bir ilgi duyar. Bu ilgi de çocukluktan itibaren başlar. Nesnelere şair üzerinde belirleyici bir etkisi vardır. Nesnelere hareketle duyuların önemini fark eden T., şiirlerinde farklı duyulara (görsel, işitsel, dokunma, tatma) yaslanan ve hayattan beslenen imgeler yaratır. Adana’da edindiği yaşantılarını, hayatının en zengin yılları olarak değerlendiren Bâki Ayhan T., şiirini besleyen asıl damarın bu yıllarda oluştuğunu söyler.

Bâki Ayhan T., lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlar. Aynı bölümde yüksek lisans ve doktora yapan şair, aynı zamanda bir akademisyen ve eleştirmendir. Modern Türk şiiri üzerine ciddi mesai harcayan T., bu alanda ufuk açıcı çalışmalara (*Türk Şiirinde 1980 kuşağı*) da imza atar. Bâki Ayhan T., akademik çalışmalarını doç. dr. unvanıyla Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde sürdürmektedir.

Edebî Şahsiyetinin Şekillenmesi

Bâki Ayhan T.’nin şiir tekniğini öğrenme süreci sembolistlerle başlar. Bu yüzden de T., çoğu defa “klasiklerinin sembolistler, modernlerinin ise sürrealistler” olduğunu söyler. Şair, sembolistlerin biçimi önceleyen anlayışından etkilenir. Bu etki ilerleyen yıllarda millî bir kimlik de kazanarak Soylu Yenilikçi Şiir’in doğuşunu hazırlar. Hece ölçüsüne yönelmemesine rağmen biçimci şiirdeki ahenkten, iç ritimden, sestene ve bunların birleşiminden oluşan müzikaliteden etkilenir. Baudelaire, Mallarmé, Valéry, Rimbaud gibi Fransız sembolizminin öncü şairleri ile Cahit Sıtkı Tarancı, Necip Fazıl Kısakürek, Ziya Osman Saba, A. Muhip Dırnas ve A. Hamdi Tanpınar gibi yerli şairlerin şiirleri onu besler. Eski yazıyla ilişkisinin ilerlemesi ona Ahmet Haşim ve Yahya Kemal’i yakından tanıma ve okuma imkânı verir. Üniversite yıllarından itibaren ise sürrealistlere yönelen T., özellikle İkinci Yeni şiirine ilgi duyar. Şiirlerindeki bilinçaltına olan yolculuk, somut/görsel olandan bilinçaltına, rüyalara, düşlere, hayallere, izah edilemeyen anlık ve bilinçaltı yaşantılara odaklanma süreci de bu yıllarda başlar. Son şiirlerinde fütürist etkilere açılır; yine de ana izlek olarak yaşantılar ve bireysel bakış/tavır her zaman ön planda olur. Bâki Ayhan T.’nin geniş bir yelpazeye yayılan okumaları, çağdaş şair ve yazarları içselleştirmesi/özümsemesi ve özellikle de farklı disiplinlere ilgi duyması sanatını besleyen itici güç olur.

His ve Fikir Dünyasının Oluşumunu Etkileyen Unsurlar

Bâki Ayhan T., daha küçük yaşlardan itibaren kendi varoluş serüvenini oluşturma çabası içine girer. Ona göre insan, dünyaya kendi varoluşunu gerçekleştirmek amacıyla gönderilmiştir. İnsanın temel amacı da bu olmalıdır diyen T., insanın kendi yeteneklerinin farkında olması gerektiğini düşünür. Bu yeteneğin

ortaya çıkarılabilmesi için de çevreye ve aileye büyük sorumluluk düşer. Şair bu açıdan şanslıdır. İlkokul ve ortaokuldaki hocalarının, şairin edebiyata olan ilgi ve yeteneğini daha o yaşlarda fark etmeleri ve farklı okumalar üzerinden bu yeteneğin gelişmesinin önünü açmaları kendisi için dönüm noktası olur.

Bâki Ayhan T., varoluş sorunsalını kendine dert eden hassas bir mizaca sahiptir. Yalnızlığın ve tekbaşınalığın ortaya çıkışı da esasen burasıdır. Yaşadığı çağın, edebiyata ve kültüre olan ilgisizliği, edebiyatı ve kültürü bir yük olarak gören anlayışı, kitaba para harcamanın gereksiz bir tercih olduğuna inanılması şairin kalabalıklarla uyuşamamasının da ana nedeni olur. Bu durum beraberinde yalnızlığı ve yaşadığı çağa karşı yabancılaşmayı getirir. Ona göre, içinde bulunduğu çağ, bir kültür gelişmesi, değişmesi ya da yenileşmesi içinde olmalıdır. İnsanlar pratik olanla, sözlü kültürle ve günlük yapı içinde küçük üretimlerle yetinmemelidir. Çünkü kendi varoluş duygusunu anlamının yolu okumadan, kültürden ve edebiyattan geçer.

Bâki Ayhan T., bir sanatçının sanatla uğraşmasından doğan nedenlerle de yalnızlık hissini taşıyabileceğini belirtir. Bu yüzden de onun kişiliğini oluşturan yalnızlık duygusu, bilinçli bir tercih sonucudur. Hatta yalnızlık kavramını pasif olarak değerlendiren şair, bu kavramı tekbaşınalığa dönüştürür. Ona göre tekbaşınalık, kişinin kendisini var etmesiyle doğrudan ilişkidir. Hem sosyal hayatındaki hem de edebiyat çevrelerindeki ilişkileri de bu kavram perspektifinde şekillenir. T., bunu örneklendirirken de çıkarmış olduğu *Budala* dergisini ve Soylu Yenilikçi Şiir Manifestosu'nu hatırlatır. Her iki üretimi de şair, tek başına gerçekleştirmiştir. Şüphesiz ki yalnızlık bazen bir sığınaktır onun şiirlerinde, bazen bir kaçış, bazen de bir arayıştır. Şair tekbaşınalıktan zevk alır gibidir. Ancak yalnızlığın aşırıya kaçması beraberinde başka duyguları da tetikleyecektir. İşte bu duygu, kimi zaman bir tedirginliğe de neden olur. Şairin kendi varoluşunu gerçekleştirme çabası, şiirlerine güçlü bir benlik arayışı olarak yansır. Kendi benliğinin farkında olan şair, bu benliğin parçalanmış yapılarını bir araya getirir. Şair bu yapıyı anlamlı bir bütün hâline getirirken iç dünyasından/ruhundan, bilinçaltından ve yaşantılarından yararlanır. Bu noktada Bâki Ayhan T.'nin, çocukluğuna sığındığı görülür. Çünkü şairin kişiliğinin oluşumunda etkili olan ana unsur çocukluktur. En önemsiz/basit görülebilecek ayrıntılar dahi bu benliğin oluşumunda büyük bir yere sahiptir.

Akademi-Şiir İlişkisi

Şiirlerinde Bâki Ayhan T. takma adını kullanan Bâki Asiltürk, aynı zamanda Yeni Türk Edebiyatı dersleri veren bir akademisyendir. Özellikle 1980 sonrası Türk şiiri üzerine yaptığı çalışmalarla dikkati çekmiştir. Modern Türk şiiri üzerine yaptığı incelemelerini akademik kimliğiyle yayımlayan Asiltürk, akademinin şairlikle pek ilgisi olmadığı görüşündedir; ancak poetik yazılardan beslenmeyen, sadece şiir örnekleriyle yetinen şairlerin teknik açıdan zayıf kalacağını da vurgular. Akademik kimliğinin şiiriyle olan ilişkisi üzerine sorulan soruya şu yanıtı verir:

Akademisyenlik-şairlik ilişkisine gelince: Türk ve dünya şiirinde önemli örnekleri bulunmakla birlikte aslında akademisyenliğin şairlikle pek ilgisi yok. Akademisyenlik tamamen bilimsel disiplin gerektiren bir alan. Şairlik ise, senin de çok iyi bildiğin gibi farklı bir

hâldir. Şairliğin kendine özgü, âdeta disiplinsizliğe benzeyen bir disiplini vardır. Keşke, başkalarının şiirine baktığım gibi kendi şiirime de eleştirel bakabilsem. Bunu yapmak pek mümkün değil, yine de kendi şiirime bakarken her zaman daha acımasız olduğumu belirtmeliyim. Kastın buysa, bu anlamda, sonsuz ve acımasız bir sıkıştırma söz konusu. Yahya Kemal'in, Necatigil'in, Cemal Süreya'nın, Hilmi Yavuz'un, Enis Batur'un, Özdemir İnce'nin, hatta o kadar savruk görünen Ece Ayhan'ın kitaplar dolusu poetik yazı yazmış, söz söylemiş olmasının hiç mi uyarıcı bir yanı yok genç şairler üzerinde? Şiir bilgisi öncelikle iyi şiirlerden edinilir, yeni yönelimlerin kuralları eskimemiş şiirlerden çıkarılır. Ne var ki, yalnızca şiirlerden beslenip poetik yazıları ıskalayanların şiirin teknik yanında zayıf kaldıklarını görüyoruz. Hayat bilgisi şiir için ne kadar gerekliyse şiir bilgisi de en az o kadar gereklidir. Bu nedenle, akademisyen Bâki'yle, şair Bâki'nin iyi bir arkadaşlıkları olduğunu söyleyebilirim! (Cumhuriyet Kitap, 2014)

Şiirlerinde müzikten sinemaya, sosyolojiden psikolojiye, tarihten felsefeye kadar farklı disiplinlere kapılarını açan Asiltürk'ün, yerli ve yabancı modern şairleri okumuş ve incelemiş olması, günümüz edebiyatı üzerine kendine özgü düşünceleriyle katkıda bulunması şiirini besleyen zengin bir birikime dönüşür. Asiltürk, her şeyden önce şiir üzerine düşünen ve bu konudaki fikirlerini düzyazılarıyla dile getiren, şiir incelemelerinde farklı disiplinlerden yararlanan bir akademisyendir. Bâki Ayhan T. ise bu zengin birikimin özgün bir üslupla şiire yansıyan sesidir. Bâki Ayhan T.'yi günümüz modern şairlerinden ayıran temel özellik, yeni telkin ve tekliflerle şiirin daralan ufkunu genişletmesi, şiir üzerine poetik çıkışlar yapmasıdır. Bu konuda da şairin tutarlı olduğunu belirtmek gerekir. Bâki Ayhan T.'nin şiiriyle düşünceleri arasında kuvvetli bir bağ vardır. Şiirde uygulanmak istenen biçimsel denemelerin yetkin örneklerini veren şairin uygulamada herhangi bir çelişkiye düşmediği görülür.

Soylu Yenilikçi Şiir

2003 yılında *Budala* dergisinin 25. sayısında yayımlanan Soylu Yenilikçi Şiir, Bâki Ayhan T.'nin şiir anlayışının manifestoya yansımış hâlidir. Biçimsel yenilikleri öneleyen bu manifesto, aynı zamanda şairin fikir dünyası hakkında da ipucu verir. 2000'lerden sonraki şiirin biçim konusunu ihmal ettiğini ileri süren şair, dönem şiirinin orijinal buluşlardan ve yeni bir imge sisteminden yoksun olduğunu söyler. Şiirdeki arayışların kısır bir döngüye dönüşmesi, Soylu Yenilikçi Şiir'in ortaya çıkışını hızlandırır. Teklif ettiği yeni anlayışın gelenek ve modernizmin unsurlarından hareketle oluştuğunu söyleyen Bâki Ayhan T.'ye göre;

Bu biçim, hem Türk hem de Avrupa şiirinde kullanılan biçimlerin bireşimci bir yenilikle dönüştürülmesi yoluyla elde edilmiştir: Soylu Yenilikçi Şiir'in geliştirdiği biçimde dizelerin kümelenişi önce birden dörde kadar çoğalarak ilerlemekte, sonra da geriye doğru seyredip şiir tek dizeye bitmektedir. Dize kümelenişinin (1+2+3+4+3+2+1) şeklinde gerçekleştiği bu biçimde hemen görülebileceği yatay bir "simetrik" yapı söz konusudur; bu bakımdan yeni geliştirdiğimiz bu

özgün biçime “simetrik yapı” adını vermekte sakınca görmüyoruz (T., 2015: 147-148).

Şerif Mehmet Uğurlu, *Teraziye Tartmak* yazısında “*Manifestodan yola çıktığımızda teorik olarak herhangi bir sorunla karşılaşmazken örneklerle bulduğumuzda biçimsel yeniliğin ahengi eserlere tam olarak sirayet etmemiş.*” olduğunu söyler ve tespitini şöyle gerekçelendirir: “*Bu simetriye göre her beyit, her üçlü diğerinde bir açılma yaratacak; merkezdeki kıt’a da bunun odağında bir işlev görecekti*” (Uğurlu, 2016: 29). Uğurlu, “simetrik yapı”nın, bunu uygulamada tam anlamıyla gerçekleştirmediğini ileri sürer. Bazı örneklerde bu görüşün yerinde olduğu görülmekle birlikte esasen kümelenişi oluşturan dizeler arasında izleksel ve biçimsel benzerlik ve göndermeler mevcuttur. Bağımsız gibi görünen kümelenme, bir bütün oluşturduğunda konu ve düşüncenin/duygunun görünür hâle geldiği ve aynı çerçevede bulunduğu dikkatlerden kaçmaz. Kafiye, redif, kelime ve dize tekrarları sayesinde ahengin korunduğu, dizelerin birbiriyle uyumlu olduğu görülür. Şairin özellikle dize yaratma noktasında kabiliyetli olduğunu belirtmek gerekir. İmge ve simgelerle yoğunlaşmış, akıcı ve sade bir Türkçenin egemen olduğu dizeler, şiirin çekim merkezi olur.

Bâki Ayhan T.‘nin teklif ettiği “simetrik yapı”nın belirli bir formata sahip olması, biçimcilikle suçlanabileceği düşüncesini doğurur; bunun için de şair, bu yapının sırf biçim eksensiz olmadığını ileri sürer; bu yapıyla üretilmiş şiirlerin okunması durumunda biçim-konu dengesinin biçimin lehine dönüşmediğinin görülebileceğini belirtir: “*Soylu Yenilikçi Şiir’in biçimci bir şiir olmadığı, biçimsellik ekseninde yürüyerek içeriği de dönüştürdüğü ve biçim-içerik örtüşmesini sağlarken her iki eksende birden yürümeyi arzuladığı şiirlerin birlikte okunmasından sonra görülecektir*” (T., 2015: 149). Bâki Ayhan T., yayımladığı manifestoda şiirin özellikle iki unsuru üzerinde durur. Bunlardan ilki “dize”dir. Yahya Kemal’in “*Mısra benim haysiyetimdir.*” sözüne atıfta bulunan şair, sembolistlerin aksine şiirin ancak dizelerle yazılabileceğini belirtir ve dizenin şiir için önemine değinir. İkinci unsur ise “imge”dir. “*Sözün ‘anlam’a evrilmesinde, şairin sezgi ya da deneyim yoluyla bulduklarının okura şiirsel kodlarla ulaşmasında esas rol imgenindir*” (T., 2015: 153) diyen şair, şiirinde imgeyi esas aldığını ve şiirini imge üzerine kurduğunu belirtir.

Bâki Ayhan T., yayımladığı manifestoda şiirinin içeriğine değinirken şiirlerindeki temel izleklerin de anahtarını verir:

Soylu Yenilikçi Şiir dış-biçimsel yapısıyla geçmiş çağların sesini duyurmaya çalışırken içerikte de insanların ve kültürlerin tektipleştirilmesine itirazlar dillendirmektedir. Bu şiir, içerikte de yenilikçi ve çağın ürpertisini verebilen bir şiir olma iddiasındadır; yer yer eski zamanların bakir güzelliğini, insanın doğayla bütünleşmişliğini sezdirirken, yer yer de modernizmin getirdiklerini ve götürdüklerini sorgulamaktadır. (...) Bugün, tarihi yok sayan, yok etmeye çalışan köksüz bir küreselcilik dünyaya egemen olma yolundadır. Soylu Yenilikçi Şiir, sosyolojik bir görev üstlenmemekle ve böyle bir görevciliğin şiir-dışı olduğunu savunmakla birlikte, içerikte de zamanımızın kaygılarını, kırılmışlığını, zeminin

kayganlığını konu edinerek küreselleşmenin edebiyattaki şiir-sesli karşıtlarından biri olma arzusundadır (T., 2015: 152-152).

Şairin dile getirdiği bu görüşlere şiirlerinde bağlı kaldığı, şiirlerde modernizmin yıkıcılığına sıklıkla vurgu yapıldığı ve yitirilen geleneğin izlerine çoğu zaman geçmiş zamanın çocukluk günlerinde arandığı görülür.

Bâki Ayhan T.'nin şiirlerinden yola çıkarak ve Soylu Yenilikçi Şiir manifestosunda dile getirdiği düşünceleri ile bilimsel çalışmalarında yazdıklarından hareket ederek şairin çizgisinin Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'le başlayan, Hisarcılarla devam eden anlayışın yeni bir biçimsel buluşla devam etmesi olarak kabul edilebilir. Şiirlerinde dize hassasiyeti taşıması, bentleri oluşturan dizelerin anlamsal ve biçimsel boyutlarını dikkate alması, dizeyi şiirin merkezine oturtması onu Yahya Kemal'e yaklaştırırken; duyuş, düşünüş, bireysel kaçış ve arayış bakımından da Ahmet Haşim'i hatırlatır. Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Ahmet Hamdi Tanpınar şiirinden esinlenerek 1950'li yıllarda bir topluluk meydana getiren Hisarcılar da Garip ve İkinci Yeni şiiri şahsında oluşan dönemin sanat anlayışına sert eleştirilerde bulunmuştur. Dilin yozlaştırılmasına ve geleneğin hoyratça tüketilmesine karşı çıkan Hisarcılar, millî bir duruşun egemen olduğu estetik bir anlayışı benimsemişlerdir. "*Kadının 'Mehlika Sultan'dan, 'Vesikalı Yâr'e kadar düşürülmesine tahammül edemediklerini*" (Narlı, 2015: 147) vurgulayan Hisarcılar, tıpkı Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi sokağın dili yerine işlenmiş, estetik düzeyi yüksek bir dili tercih etmişlerdir. Bâki Ayhan T. de yayımladığı manifestoda günlük hayatta rastlanan bazı sözcükleri "*nasır, cenin, kış, darbuka, siğil, puşt, gübre, dingil, dışkı, irin, patlıcan, abiler, helâ, balgam...*" (T., 2015: 153) sıralayarak bu sözcüklerin çağrışım değerinin olmayışı ve yarattıkları düzeysizlik dolayısıyla şiir dilinden dışlanması gerektiğini vurgular. Şiirine referans olarak soylu sözcükleri alan Bâki Ayhan T., soylu bir varlık olan insanın ve iç dünyasının ancak estetik ve çağrışım değeri yüksek soylu sözcüklerle aydınlatılabileceğini savunur. İmgeyle yoğrulmuş bir anlatımla şiirlerini kaleme alan Bâki Ayhan T., bu yönüyle İkinci Yeni şiir geleneğine bağlıdır, denilebilir.

Bâki Ayhan T.'nin teklif ettiği "simetrik yapı"nın, katı bir biçimciliğin şiire uygulanmak istenmesi olarak görülebilir ilk bakışta. Bu noktada "simetrik yapı", beraberinde birçok tartışmayı da getirir. Sözcüklerin soylu-soysuz kategorilere ayıramayacağını, şiirin belirli kalıplara hapsedilemeyeceğini düşünen ve şiirde özgürlükçü bir anlayışın takipçiliğini sürdürenlerin eleştiri oklarını üzerine çeken "simetrik yapı"; günümüz Türk şiirinin, daha 1940'larda Orhan Veli ve arkadaşları tarafından teklif edilen "kural tanımaz anlayış"ı 21. yüzyılda da sürdürmek istemesine, biçimi ikinci plâna alma girişimine bir tepki olarak kabul edilmelidir. Bilinçli bir girişimin ürünü olan "simetrik yapı", şairin şiirde yapmak istediklerini çarpıcı bir biçimde yansıtır:

(...) son yıllarda şairlerin "biçim" üzerinde çok az düşündüklerini, enerjilerini içeriğe harcadıklarını da göz ardı edemeyiz. Bu anlamda, "simetrik yapı" insanları irkiltmiş, uyarmış, şiirde biçimin ıskalanmaması gerektiğini, yeni biçimlerin yaratılması konusunda kafa yorma gerekliliğini ortaya koymuştur. Sanırım, önümüzdeki dönemde, benim yapmaya çalıştığım yenilikle aynı eksende olmasa bile, "biçim" konusunda şairler daha ciddi düşünecek, hatta belki

yepyeni biçim denemelerine girişeceklerdir. (Cumhuriyet Kitap, 2014).

Şairin yaratıcılığını, duygu ve düşüncelerini kısıtlayabileceği endişesi geçerli olmakla birlikte, bu yapı, kendi içinde bir kompozisyon da barındırır, şiirin iç ahengini kuvvetli bir biçimde yansıtır ve biçim güzelliğini şiire egemen kılar. Bu hususlarda Türk şiirine yeni bir pencere açtığı da muhakkaktır. Ne var ki, bu yapı, acemi bir şairin elinde düşünce ve duygu kırımına neden olabileceği gibi konu bütünlüğünü de büsbütün yok edebilir. Bu yapı, daha çok biçimi/estetigi önceleyen usta kalemlerin elinde olgunlaştırılabilir. “Simetrik yapı”nın yetkin örneklerinin Bâki Ayhan T. tarafından verilmiş olması da bu düşüncüyü destekler. Türk şiirinde yeni bir biçimi ilk defa manifestoyla duyuran Bâki Ayhan T., *Uzak Zamana Övgü ve Fırtınaya Hazırlık* kitaplarında yer alan bütün şiirlerini teklif ettiği biçimle yazar. Alışılmamış bağdaştırmaların, çağrışımların ve mecazlı dilin egemen olduğu bu şiirler, estetik düzeyi yüksek metinlere dönüşür. Bu bakımdan Bâki Ayhan T.’nin şiirde yapmak istediklerini olgun örneklerle gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Günümüz şiirinde büyük yankılar uyandıran Soylu Yenilikçi Şiir’in amacına ulaştığını düşünen şair, kendi biçimini olgunlaştırdıktan sonra yeni arayışlara yönelir. *Kopuk* kitabıyla serbest nazma dönüş yapan şair, bir bakıma kendisinin bulduğu biçimsel bir yenilik olan “simetrik yapı”dan kopar; böylece daha en başta *Kopuk*, simgesel bir değer kazanmış olur. Aslında *Kopuk*’un simgesel bir değer kazanması biçimle de sınırlı kalmaz; izleksel yönlerden de önceki şiirlerden kopma söz konusudur. Hatta asıl “kopuş”un izlekte olduğu da ileri sürülebilir. Çünkü Bâki Ayhan T., önceden *-Hileli Anılar Terazi-*’nde serbest nazmı kullanmıştır. Sonraki iki şiir kitabında *-Uzak Zamana Övgü ve Fırtınaya Hazırlık-*’ta ise “simetrik yapı”nın örneklerini yine herhangi bir ölçüye bağlı kalmadan vermiştir. *Kopuk*’la birlikte tekrar serbest nazma dönen şairin şiiri izleksel açıdan toplumsala doğru bir evrilme geçirir. Önceki şiirlerinde kendi “benliği” etrafında şekillenen dünyayı ele alan; arayış, kaçış ve kendi kimliğini anlamlandırış çabasındaki modern bireyin duygularını ve iç çalkantılarını yansıtan, onun zaman, eşya ve dünyayla ilişkisini irdeleyen şair, *Kopuk* kitabındaki şiirlerde ise toplumsal eleştiri bağlamında toplumla olan çatışmasını işler. “Ben”in yerine çoğul bir söylemin şiirlere egemen olduğu görülür. Siz-biz karşıtlığı üzerinden tepkisini dile getiren şair, çeşitli imaj, simge ve imgelerle günümüz toplumuna ve dünyasına eleştiriler getirir. Bu yüzden de ilk defa bu şiirlerde sert bir şiir tonuna rastlanır. Şairin bireysel tedirginliği toplumsal tedirginliğe dönüşür; bu tedirginliği yansıtmak için de görüntü düzeyi yüksek, keskin ve sert bir ifade tarzına başvurulur. Bu tarz şiirlerinde de yapıyı önemseyen şairin amacı, öze uygun biçim yaratmak, biçim-konu bütünlüğü çerçevesinde toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerle ilgili düşüncelerini dile getirmektir:

Önemli olan, herhangi bir biçimi kullanarak yazmak değil, özün sizi o yapıyla yazmaya zorlamasıdır; aksi takdirde şekilcilikten öteye gidilemez. Biçim-içerik örtüşmesi de bu noktada devreye girer zaten... Aslında, biçim-içerik örtüşmesine ilişkin olarak çok şey söylemeye gerek yok. "Her öz, kendi biçimini kendi yaratır" dövizini, bu konuyu sanırım bütünüyle özetler (Cumhuriyet Kitap, 2004).

Bâki Ayhan T.'nin bu düşünceleri katı bir şekilciliğe bağlı kalmadığının ispatıdır; ancak biçimsiz şiirin olamayacağını da ısrarla vurgular. Nihayetinde biçim konusundaki çığılıkları, “simetrik yapı”da yankısını bulur.

Şiirine Yansıyan Şekliyle Bâki Ayhan T.'nin His ve Fikir Dünyası Benlik Arayışı

Bâki Ayhan T., şiirlerinde ağırlıklı olarak yalnızlık, hüznün, düş kırıklıkları, yabancılaşma, intihar, ölüm, anılar/geçmiş ve çocukluğa özlem, zaman, aşk/sevgi, cinsellik, kadın, tarih, modernizm eleştirisi ve toplumsal eleştiri gibi konuları işler. Toplumunu ilgilendiren önemli konular da bireysel bir duruşla/karşı çıkışla ele alınır:

“Bâki'nin ironik şiirlerinde yalnızca büyük konular, dünya sorunları, memleket meseleleri, Avrupa-Türkiye ilişkileri, küreselleşme gibi sorunlar yer almıyor. Bu sorunların şiirleştirilmesi hiç kuşkusuz şairin güncele poetik bir deney olarak baktığı kadar politik bir arzuyla da yöneldiğini ortaya koyar. Ama öte yandan itirazı yalnızca 'kürenin sele kapılması'yla sınırlı değildir Bâki'nin, aileden topluma, kadın-erkek ilişkilerinden erkek egemenliğine, maço luğa, ırk ayırımına, cinsiyetçiliğe kadar bir dolu insanî sorunu da dile getirir” (Ergülen, 2016: 18).

Bâki Ayhan T. ilk üç kitabında (*Hileli Anılar Terazisi, Uzak Zamana Övgü, Fırtınaya Hazırlık*) modern bireyin iç dünyasındaki sarsıntıları, arayış ve kaçış içindeki ruh hâllerini, kendi “ben”ini anlamlandırmaya çalışan modern bireyin dramını konu alır ağırlıklı olarak. Bu kitaptaki şiirler, şairin his dünyasını aydınlatmada önemli kaynaklardır. Sonraki şiirlerde ise eleştirel ve yer yer öfkeli, ironik bir dille toplumun ve dünyanın ele alındığı görülür. Bu tür şiirler de şairin fikir dünyasına açılır. Nezihe Altuğ, şiirlerin içeriğinden bahsederken kentli modern bireyin yabancılaşmasından ve kendini anlamlandırma çabasından kaynaklanan biteviye bir kaçıştan söz eder:

“Şiirleri etkin içerik açısından bütünüyle modern kent yaşamının karmaşık yapısı içinde değerlerini yitirmiş, insan kalabalığı arasında da olsa yalnızlaşmış, karamsar, mutsuz ve sürekli kaçış eğiliminde olan insanın yabancılaşmasını yansıtıyor. Kendine ve birbirine yabancılaşan insanları sahneye koyuyor ve eşyalaşmış gördüğü bir dünya içinde yaratılan bu anti kahramanların çaresizlik ve çözümsüzlük içinde yaşamak zorunda kalışlarını trajik bir yazgı olarak şiirinin odağına alıyor” (Altuğ, 2016: 55).

Bâki Ayhan T., şiirinin merkezine kendi gövdesini koyar; kendinden hareketle modern bireyin duygularını aktarır. Öyle ki arayış, kaçış ve kendi varlığını anlamlandırış çabasındaki “ben”in iç dünyasını dikkate almadan kapalı bir yapıya sahip olan bu şiirleri izleksel açıdan çözümlemek mümkün olmaz. Özellikle ilk dönem şiirlerinde şairin “ben”i, her açıdan şiirin öznesi konumundadır. Mehmet Sümer, “Bâki Ayhan T. Şiirinde Benliğin Görünümleri” adlı yazısında bu gerçekliğe dikkati çeker: “Şiirlerinde eşyanın ve insanların merkezinde daima ‘ben’ görülen Bâki Ayhan T.'nin bu benlik görüşü, bir yönüyle modernizmin başlattığı bireyselcilikle ve modern şiirin ben merkezli bir şiir olarak kurulmasıyla ilişkilendirilebilir” (Sümer, 2016: 40). Bâki Ayhan T.'nin kendi “ben”ine olan

ilgisinin çocukluğundan itibaren başladığı söylenebilir. Nitekim şairin şiirlerinde çocukluk teması oldukça baskındır. Mehmet Sümer'in de değindiği gibi şiirlerde tam anlamıyla verilmeyen bu çocukluk günlerinin, şairin kişiliğine olan etkisi bütün yönleriyle açığa çıkarılmamıştır. Çünkü şairin çocukluğundaki “ben”i ile şimdiki “ben”i arasındaki ilişkinin boyutu şiirlere muğlak olarak yansıtılmıştır. Sigmund Freud *Narsizim Üzerine ve Schreber Vakası* adlı eserinde sonradan oluşmaya başlayan benlik algısı ile çocukluk dönemindeki benlik algısı arasında ilişki kurar. Bazı insanların “kendi aktüel benini ölçtüğü bir ideal’i kendi içinde kurmuş olduğunu” belirten Freud, kurulan bu ideal oluşumun da bastırmanın koşullandırıcı faktörü olacağını ileri sürer:

“Bu ideal ben artık, çocuklukta aktüel benin tattığı kendilik sevgisinin hedefidir. Öznenin narsizmi, çocuksu ben gibi, kendini değer taşıyan her türlü mükemmeliyete sahip olarak bulan bu yeni ideal benle yer değiştirmiş olarak ortaya çıkar. Libido söz konusu olduğunda daima olduğu gibi insan burada bir kez daha bir zamanlar zevkine vardığı bir tatminden vazgeçemeyen bir varlık olarak gösterir kendini. Çocukluğun narsistik mükemmeliyetini elden çıkarmaya gönlü yoktur; büyüyüp de bir yandan başkalarının nasihatları, diğer yandan kendi eleştirel yargısının uyanmasıyla sarsıldığı için mükemmeliyeti artık koruyamaz hale gelince, onu bu kez yeni bir ben ideali biçiminde yeniden elde etmeye çalışır. İdeali olarak kendi önüne yansıttığı şey, kendisinin kendi ideali olduğu çocukluğunun yitirilmiş narsizminin yerine geçer” (Freud, 2010: 39-40).

Bâki Ayhan T.’nin “ben”i şahsında temsiliyetini bulan modern bireyin uyuşmazlığı, arayışı ve kaçışı onu kendi varlığına yöneltir. Can Yücel ve A. Budak’ın şiirlerine nazire olarak söylenmiş “Hayatta Ben En Çok Kendimi Sevdim” şiiri bu doğrultuda okunmalıdır. Şiir, şairin diğer metinlerine de sinen modern bireyin kendisiyle hesaplaşmasının bir ürünüdür:

Hayatta ben en çok kendimi sevdim:
Dağılmış cambazhane, dikenli tel
Güneşli bir günün derin uykusu
Derinleşen uykusu otuz iki yılın,
Güneyden batıya öksüren tren,
Rüzgâra sayfa açan sözcük delisi
Ansızın kapanan kapı: kendiliğinden

Can Yücel, şiirine “baba”, A. Budak, “anne” varlıklarını koymalarına karşın Bâki Ayhan T. şiirine kendi varlığını oturtur. Otobiyografik izler taşıyan şiirin “hayatta ben en çok kendimi sevdim” dizesi, ahenk ve ritim bakımından diğer bentlerle uyumlu olmasına karşın içerik olarak şiirin genelinde anlatılanlarla zıtlıklar barındırır. Çünkü kendini seven insan kendisiyle barışık duygular içindedir; oysa şiirin öznesi, baştan sona kendi “ben”ini aktarmasına rağmen kendini sevdiğine dair söz konusu dize dışında bir işaret vermez. Kaldı ki, kendini anlamlandırmaya çalışan otuz iki yıllık ömrün arayışı, kaçışı, var olmaya çabalayışı mağlubiyetle sonlanır. Şairin, bu şiirinde sevgi öznesini kendisine yönelterek bir benlik arayışı içinde olduğu söylenebilir. Ancak bu dize, sadece benliğe yönelen bir sevgi tümcesi de değildir; aynı zamanda şairin kendi elemli bedeninden damıtılarak

oluşturduğu/ürettiği şiirine bir gönderme olarak da yorumlanmalıdır. “Fani Olmayan Bâki” şiiri de bu yargıyı destekler. Şiiri aracılığıyla özgünlüğü yakaladığının farkında olan şair, “kimseye benzemeden ben benim demişim/ fani değil Bâkiyim” der. “Bir Kadını Astım” şiirinde de konuşan özne, bütün varlığıyla şiirin merkezindedir. Suça bulaşmış ve tedirgin olan öznenin karmaşık duyguları, soyut şiir diline yansımıştır:

bir kadını astım, sonra oturup altında ağladım

döküldü solukları ipin gerginliğinden
ikinciyle akşam arasındaki çizgide kaldım

cezayir menekşesi taşıyan bir fayton: ayrılık
bundan sonrası yükselmek sönmüş yıldızlar katına
bir kadına verdim ruhumu: katledilmiş akşamda

(T., 2015: 135)

“Hileli Anılar Terazisi” şiirinde de bireyin anılardan gelen bir hüznle mutsuzluğuna vurgu yapılır:

aşkın umutlardan arındığı
yağmurun bitip yolların başladığı
iç ısıtan selamların yalnızlığa taşındığı
bakarken
birdenbire fark eder nedense:
tekbaşınalık bulaşmıştır
hileli anılar terazisine

(T., 2015: 43)

Şiirin bütün yükünü alışılmamış bir bağdaştırma olan “hileli anılar terazisi” taşır. Gümüşün, karanlığın ve tekbaşınalığın bulaştığı “terazi”, imge değeri yüksek bir unsura dönüşür. Üzerine aldığı her şeye yalnızlık ve hüznü bulaştıran “terazi”, bu yönüyle Charles Baudelaire’in elem kokan çiçeklerini hatırlatır. Kötülüklerden bile çiçekler devşiren ince bir şair olan Baudelaire ve onun simgeye dönüşmüş çiçekleri, etrafı keder saçır; Bâki Ayhan T.’nin “hileli terazisi” de tarttığı anılardan sadece kederli olanları gösterir.

Yalnızlık

“Yalnızlık” ve “tekbaşınalık” Bâki Ayhan T.’nin his dünyasını aydınlatan iki anahtar kavramdır. Yalnızlığı derinden hisseden şair, kalabalıklar içinde tek başındadır. Şehrin gürültüsünden ve boğucu kalabalığından uzaklaşma isteği beraberinde yalnızlığı getirir. Bu yalnızlık, “tekbaşınalık” sözüyle ifade edilir çoğu şiirde. Kalabalıklardan soyutlanan şairin iç dünyasındaki bu duygu, ince bir hüznü olarak belirir ve hem ruhunu hem de şiirini besleyerek ona farklı bir dünyanın kapılarını açar:

“Şairin şiirlerinden anlaşılın atmosfere bakarak söylemek gerekirse, yaşadığı iç huzursuzluğu ondan kaçıp kurtulmak yerine daima üzerine yürüyerek, yalnızlığı ve huzursuzluğu olumlayarak aşmaya çalıştığı söylenebilir. Dahası herhangi bir aşma, kurtulma çabası da yoktur

aslında. Çünkü yaratıcılığını mutsuzluğuna borçlu olduğunu düşünen şair, aslında mutsuz olmakla mutludur” (Sümer, 2016: 38).

Yaratma eyleminin önemli bir unsuru olan yalnızlık duygusu, kimi şiirlerde bilinçli bir tercihin sonucu olarak da ortaya çıkar. Buna rağmen yalnızlık temi bazı şiirlerde çok katı bir duygu olarak da belirir. “Cehennemî” şiirinde yalnızlığın getirdiği boğucu atmosfer, şu dizelerle resmedilir:

cehennemini kendin seçtin: yalnızlık
sokaktan eve, evden odaya, odadan
sayfaya damlayan kesik karanlık
buydu hayatın anlamı: gösterdin herkese
uzak durdun büyük ve anlamlı zaferlere
girilmez hücrene: derin bataklık

(T., 2015: 108)

“Geçmiş zaman” ve ona duyulan özlem, birçok şiirin konusudur. Şair, tek başınalığın getirdiği yalnızlık duygusunu geçmiş zamana sığınarak aşmaya çalışır:

hangi anahtarı almalıyım yanıma
kıyıda eski bir sandık duruyor
işte bu
sığınmasıdır yalnızlığın
eski zamanlara

Yalnızlık duygusu, Ahmet Muhip Dıranas’ın şiirlerinde olduğu gibi Bâki Ayhan T.’de de başlı başına bir tema olarak belirir. Bu duygunun şairlere hissettirdikleri ise farklıdır. Yalnızlığı “*alıştığımız bir şeyi kaybetme hâli*” olarak tanımlayan Dıranas, ölümü yalnızlıkların en büyüğü olarak kabul eder. “*Belki duyulmayan, duyulmayınca da var olmaması lazım gelen, fakat aslında yine de yalnızlık demek olan bir yalnızlık*” (Dıranas,1994:351). Yalnızlık duygusunun Dıranas’ta karanlık düşünceleri ve akabinde ölümü çağrıştırdığı açıktır. Bâki Ayhan T. ise yalnızlıktan zevk alır gibidir. Çünkü ancak bu “an”larda kendisini fark edebilen şair, geçmiş zamanın büyüleyiciliğine yine bu zamanlarda yolculuk yapar.

Şiirlerde içinde bulunduğu zamandan hoşnut kalamayan şair, yaptığı göndermelerle eski zamanı ve onun bütün unsurlarını yüceltir. Böylece içinde bulunduğu zamanın yıkıcı yalnızlığından kurtulan şaire “geçmiş zaman” bütün kapılarını açar. Kapının ardındaki geçmiş zamana uzanma ve onun dünya düzeninde yaşama isteği şaire heyecan verir. “Eski Dünya Düzeni”nde bu duygunun somutlaştığı görülür.

kızıl akşamlar, pırıltılı sabahlar, yıldızlı geceler
güzellikler sızardı gökyüzünün çatlaklarından
yeni düşlere hazırlardı arzulu zamanlar bizi:
vahşi sarmaşıklar, gölçeçekleri, böğürtlenler

sınırsız bir renk cümbüşüydü yaşamak
yağmurun yağmur, güneşin güneş olduğuydu
gürültülerden daha anlamlıydı sessiz kalmak

(T., 2015: 75)

Zaman

Zaman kavramı Bâki Ayhan T.'nin his dünyasını birçok açıdan aydınlatır. Şiirlerde çok yoğun olarak işlenen bu tema, şairin psikolojisi hakkında da önemli ipuçları verir. “*İnsanın zamanla hesaplaşması bir bakıma kendisiyle, geçmişiyile ve kültürüyle hesaplaşmasıdır. Zamanı algılama ve tanımlama şekli kişinin hayat tarzını da yansıtır*” (Koşar, 2009: 6). Zamanın şiirlere farklı şekillerde yansıdığı ve bir problem olarak ele alındığı görülür. Çocukluk günleri, anılar/mazi, tarih, mevsimler, günler gibi unsurlar hep zaman kavramıyla ilgilidir. Bâki Ayhan T.'nin şiirlerinde fiziksel ve psikolojik zamanlara sıklıkla rastlanır. “Uzak Zamana Övgü” şiirinde A. Hamdi Tanpınar’ın “Ne İçindeyim Zamanın”’a atıfta bulunulur. Tanpınar, kendi şiirinde zaman problemine bakışını, onu algılayışını yansıtır. Şair, “*zamanı Bergson’un etkisiyle, tarihsel, fiziksel bir akış olarak değil, bir bütünlük olarak algılar. Bu bütünü, ‘Ne içindeyim zamanın ne de büsbütün dışında/ Yekpare geniş bir anın/ parçalanmaz akışında’ mısralarından da anlaşıldığı gibi ‘an’ olarak adlandırır. Bu ‘an’ varlıkla ve varlıkta somutlaşır*” (Narlı, 2015: 29). Bâki Ayhan T. de Tanpınar’ın bu zaman algısından etkilenir. “Hem içindeyim zamanın hem büsbütün dışında” diyen şair, şiirin başlığından da anlaşılacağı üzere geçmiş zamana övgüde bulunur; geçmiş zaman ile içinde bulunduğu zamanı birleştirir ve her iki zaman dilimini aynı anda yaşar:

hem içindeyim zamanın hem büsbütün dışında

gökten ırmaklar boşalıyor yağmur olamaz bu
dünya bir kabuk: parsların dişleriyle soyduğu

keskin dille konuşuyor anlayışsız melekler
fincancı dükkanında barbar katırları
zaman kristalini paramparça edecekler

.....

ölülerle diriler aynı korunaklı kitaplarda
eski zaman, yeni zaman birlikte şimdi
batıyor kirli sulara suçluluk duygusuyla
(T., 2015: 85)

Eski dönemi çağrıştıran “zaman kristalinin paramparça edilme” ihtimali şairde bir tedirginlik yaratır. Kendisini yaşadığı dönemle anlamlandıramayan Bâki Ayhan T., geçmişin ihtişamlı zamanlarını arar; bu yüzden de içinde bulunduğu zaman, geçmişten bağımsız değildir. Aidiyetlik duygusunu zamanın bütününde arar. Metinlerarasılık bağlamda yapılan alıntı ise iki şairi zaman yolculuğunda birleştirir. “Soysuz Zaman” şiirinde de iki zamanın -şimdiki ve geçmiş- karşılaştırması yapılır. Değişen dünya ve yaşam biçimi zaman kavramı üzerinden yansıtılır. Zamanın, geleneksel dünya düzenini yok etmesine tahammül edemeyen şair, geçmişi yüceltirken modernizmden beslenen şimdiki zamanı “soysuz” olarak niteler. Şairin düşünce dünyasında içinde bulunulan zaman dilimi, güçlülerin güçsüzlere zulmederek topraklarını gasp ettiği ve modernite adı altında çıkara dayalı yeni bir dünya düzeni kurduğu barbar bir çağa işaret eder:

burası aydınlık bir bahçeydi eskiden
esrik dolaşırды yolcular ve ürperirken ten

parmak izi gerekmezdi yedi dağın ardına
sahte değildi dilinizin ucundaki renk
günlük hayat utanırdı yüzyıllık hayatlardan
titreşerek
bırakıp her şeyi zaman yoluna

.....

soysuz bir zaman bu:
şimdi her şey zehirlenmiş
kimse görmüyor dipteki hareketlenmeyi
kim bilir hangi sınırı bozmak için
haritaya gölgesini sokuyor
sırtlanlardan biri
(T., 2015: 228-229)

Dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda değiştiren, kitleleri yozlaştıran, millî benliklerini yok ederek geçmişlerini silen çağın 21. yüzyıl olması, şairin içinde bulunduğu zaman dilimine olumsuz yaklaşmasına neden olur. Bu olumsuz bakış, gelecek zamanın da karanlık görünmesine zemin hazırlar. Bâki Ayhan T. bu bakış açısıyla ruh birlikteliği yaşadığı Yahya Kemal'den ayrılır. Geçmişin görkemli devirlerine sığınması dolayısıyla kendisine yöneltilen eleştiriler karşısında “*Ne harabî ne harabatıyım/ Kökü mazide olan atiyim*” diyen Yahya Kemal, geçmişle bağını koparmadan hâle uzanır; geleceği de bu merkezden görür ve karamsar duygulara kapılmaz. Şair için geleceğin müjdeleyicisi geçmiştir. Geçmiş, barındırdığı zenginliklerle diğer iki zaman dilimini de olumlu yönde etkiler. Oysa değişen dünya dengeleriyle modern hayatın getirdikleri ve yeni akımların/düşüncelerin etkisi 21. yüzyılın modern bir şairi olan Bâki Ayhan T.’nin duygularına da tesir eder. İçinde bulunduğu çağ, şairi boğarak geleceği de karamsar görmesine neden olur:

şu ateşli bataklık
belki geleceğimizdir
şu mor salkımlı asma bahçeler de
geçmişimiz
sesini iyice kısıtarak
böyle diyor aramızda gezinen yabancı
(T., 2015: 241)

Şair yanlış/bozulmuş bir çağın kurbanı olarak arayış içindedir. Şiiri aracılığıyla yitirilmiş olan insan-tabiat-eşya uyumunu tekrar kurma çabasındadır. Çünkü “*şiiirin insanlara vereceği ‘şey’, kaybolan yanların, bozulan dengenin fark edilişiyle ilgilidir. Bu bağlamda bugün moderniteyi yeren şiiir de hayatın bozulan dengesini ifade etme ve ‘uyum’u arama gayretidir*” (Narlı, 2016). Modern hayatın yıkıcı etkileri yüzünden bu “uyum”u içinde bulunduğu zaman diliminde kuramayan şair, biteviye geçmiş zamana yolculuk yaparak dünü bugüne taşır; böylece bozulmuş olan “düzen”i tekrar kurmayı dener. Esasen şairi hayatta tutan da budur. Çünkü Bâki Ayhan T., içinde bulunduğu zamanın ruhuyla barışık değildir. Bunun nedeni de çağımız modernitesinin yerleşik hayatı yok etmesi, geçmiş zaman ruhunun sindiği insanı/eşyayı topyekûn değiştirmesi ve özgünlüğü darmadağın ederek kitleleri

aynılaştırmasıdır. Şairin yalnızlık duygusunu derinden hissettiği zamanlar, tek başına kaldığı ve çocukluğunu hatırladığı zamanlardır:

ne zaman yalnız kalsam
çocukluğumu seyrediyorum aynada
bıraktığım nesnelere
ağır ağır süzülürken dünyaya

tek başınlığın lezzetli yanındır bu
kimseye dokunmadan hazlar üretmek
eşyayı başka gözle görmek
aynanın, masanın, pencerenin
ruhuyla birleşmek
(T., 2015: 59)

Anılarının peşinden giden şair, bu sayede çağın modern hayatına ayak uyduran, kalabalıklaşmış ve onun kölesi hâline gelmiş yığınlarından ayrılır. Yaşanmışlıklar, şairin hayata tutunmasını sağlayan itici güçtür. Arayış ve kaçış içindeki birey, anılara sığınır çoğu zaman. Anılar, şairi boğucu zamanlardan kurtarır. Bireyin karanlık ve kasvetli duygular içinde kaybolmaması bu anılar/yaşanmışlıklar sayesinde:

şimdi kimse yok, şimdi kimse
aramıyor güzlerde kalmış anılarını
yalnız ben varım kimse yok şimdi
(T., 2015: 294)

Mevsimler

Mevsimlerin değişmesi, şairin his dünyasını aydınlatan diğer bir anahtardır. Cumhuriyet dönemi şairlerinin şiirlerinde sonbahar mevsimine genellikle olumsuz özellikler yüklenmiştir. Sonbahar mevsimi, şairler tarafından dertlerin/sıkıntıların yoğunlaştığı ve karamsar duyguların belirginleştiği bir “hüzün mevsimi” olarak nitelenir. Ahmet Haşim, Yahya Kemal ve Ahmet Muhip Dırnas gibi şairlerde sonbahar ile ölüm arasında organik bir bağ kurulur çoğu zaman. Her üç şairde de bu mevsim karanlık ve sıkıntılı duyguların oluşmasına, ölümün hatırlanmasına neden olur. Bâki Ayhan T.’de ise bu mevsimin çocukluğa göndermelerle birlikte ele alındığı görülür:

“Bâki Ayhan T.’nin şiirlerinde de çocukluğun geri dönüşlülüğüne dair bilginin yarattığı mutsuzluk ve karamsarlık, güz ve kış mevsimleri ekseninde işlenir. Bilhassa güz mevsimi yazın bitişiyle simgesel anlamıyla birlikte çocukluğun simgesi olarak yerini alır bu şiirlerde. Yaz, çocukluktur, çocukluğun saflığıdır ve onun bitişi hiç de tekin olmayan zamanları çağıran güze yürümeyi, saflığın yitirilişini düşündürür” (Altun, 2016: 49)

Ancak şairin şiirlerinde yaz mevsiminin belirleyici bir fonksiyonu yoktur. Üzerinde durulan da esasen güz mevsimidir. Güz mevsimi şairin hem ruhunu hem de şiirini besleyen itici güçtür. Bu mevsimin çoğu kez çocukluğu, yalnızlığı ve ince bir hüznü doğurması bu mevsime yüklenen olumsuz imajdan kaynaklanmaz.

Esasen Bâki Ayhan T.'nin şiirlerinde güz mevsimine yüklendiği söylenen olumsuz imaj, bu temayı yoğun olarak işleyen söz konusu şairlerden oldukça az ve farklıdır. Örneğin A. Muhip Dıranas'ın şiirlerinde yazın karşılığı olarak çocukluk ve ilk gençlik yılları kullanılır; şairin şiirlerinde sonbahar mevsimi ise boğucu bir atmosfer yaratarak doğrudan ölüme tekabül eder. Hâlbuki Bâki Ayhan T.'de farklı çağrışım ve duygulara yol açan bu mevsim, kasvetli ve boğucu bir etki yaratmaz; aksine bu mevsimde şair, en sevdiği zamanları hüznle hatırlar; böylece güz mevsimiyle birlikte çocukluk da şiirin üretiminde başat bir rol oynar.

unutulan her güzellik geçmişe karışmaz
yeni güzelliklere eklenir bazısı
bu yüzden en güzeldir en son sevilen
bütün güzellikleri kendinde birleştiren
ırmakları, okyanusları, bitimsiz yağmurları
bir güz sabahı kapınıza getiren!
böyle zamanlarda güzeldir bir şarkıyla uyanması
uykunuzu titretir uzadıkça la sesi ince
kadının ayakları suya değince
bir aşkın başlaması

(T., 2015: 50)

Güz mevsiminin şaire hissettirdiği heyecan, kış mevsiminde yerini karamsar duygulara bırakır; bu mevsimde tabiat da karanlık bir pencereden görünür:

Kışa gidiyoruz: düşüyor bulutlar ağır ağır
Üşüyor zamanın aralığında kırlangıçlar
Güneş kör, gün aksak, gökyüzü sağır

Isınmak için sarınıyoruz güzü ve gülü
Ne güzel ateş, ne muhteşem kızılık

Kışa gidiyoruz: güzü aralıkta bıraktık

(T., 2015: 111)

Çocukluk

Çocukluk, insanoğlunun sürekli özlemine çektiği bir döneme işaret eder. Bunun nedeni de bu dönemin insan yaşamında oynadığı roldür. Hatta diğer dönemlerle karşılaştırıldığında bu dönem “*en önemlisidir, çünkü ileriki yaşlarda yaşama damgasını vuracak ketedeki etkiler bu dönemde alınmaktadır*” (Tarım, 2013: 18). Geri getirilemeyen bu dönem, şiir aracılığıyla tekrar canlandırılır. Birçok şair, çocukluğun iç dünyasında bıraktığı izleri şiirine taşır. Bu şairlerden biri de Bâki Ayhan T.'dir. Bâki Ayhan T.'nin şiirini besleyen ana güçlerden biri çocukluktur. Çocukluk, şairin his dünyasını şekillendiren unsurların başında gelir. Kendisiyle yapılan bir röportajda şair de bu gerçekliği kabul eder:

Benim en zengin kaynağım çocukluğum ve ilk gençliğimdir ama bunu söylerken bugünden kopuşu, uzaklaşmayı dile getirdiğim düşünülmesin. (...) Çocukluktaki masumiyeti kaybetmiş olmaktan belki hoşnut değilim ama bazen çocukken yetişkin gibi olgun davrandığımı hatırlıyorum. Otuz yıl önce, bugünkü ben'i de

yaşamışım. Şimdi, neden o zamanları tekrar yaşamayayım? Geçmiş gidip bir müddet orada kalmayı hep sevdim. Yitirilen zamanı ancak bu şekilde tekrar kazanabiliyoruz (T., 2016: 15)

Şairin şiirlerindeki aşırı benlik kaygısının anlaşılabilmesi için de bu yılların her açıdan aydınlanması gerekir. Çünkü bu “benlik” anlayışının ortaya çıkışı çocukluk dönemlerine kadar gider. Şiirlerde çocukluk imgesi, geniş bir çağrışım gücüne de sahiptir. “*Bir yandan umut ve güç veren, güzelliğin, saflığın, bozulmamışlığın simgesi olarak ele alınan çocukluk, bir yandan güzün sert bir akışla hüznü, yalnızlığı, kışı getirecek olmasından doğan korku ve endişeyi çağırır*” (Altun, 2016: 49). Çocukluk, şairin zihnindeki eski dünya düzeninin de karşılığıdır. Bu yüzden de arayış ve kaçış bir türlü sonlanmaz. Geri getirilemeyen doğurduğu hüznün kaybolmaz. Bâki Ayhan T., kendi “ben”inden hareketle toplumdan soyutlanmış modern bireyin iç dünyasını aktarırken çoğu zaman yalnızlık, tekbaşınalık ve çocukluk günlerine vurgu yapar; bu üç duygu iç içe geçer. Hüznün egemen olduğu bu tür şiirlerde duyguların katı ve karanlık bir biçime dönüşmediği, huzursuz ve tedirgin olmasına rağmen bireyin çoğu zaman karamsar duygular içinde boğulmadığı, hatta şiirlerin genelinde baskın gelen duygunun “yaşama sevinci” olduğu dikkatlerden kaçmaz. Şairin his dünyasının katı bir karanlığa boğulmaması; yaşamaktan gelen bir memnuniyet, çocukluk günlerinin beslediği anılar ile aşkın yüce bir duygu hâlinde “an”ı güzelleştirmesinden kaynaklanır:

ne zaman yalnız kalsam
çocukluğumu seyrediyorum aynada
bıraktığım nesnelere
ağır ağır süzülürken dünyaya

tekbaşınalığın lezzetli yanındır bu
kimseye dokunmadan hazlar üretmek
eşyayı başka gözle görmek
aynanın, masnain, pencerenin
ruhuyla birleşmek
(T., 2015: 59)

Çocukluk, T.’nin iç dünyasını çağrışımlar yoluyla okura açar. Ayrıca “(...) çocukluğun, şairin psikolojisini ve şiirini yönlendiren psikodinamikleri anlamak açısından da önemli bir işlevi vardır” (Sümer, 2016: 39). Çünkü T.’nin kişiliğinin oluşumunda bu dönemin diğer süreçlerden daha baskın olduğu görülür. Çocukluk, yetişkinlik yıllarında da şairin kişiliğinde varlığını sürdürmeye devam eder. Çocukluğu ölümsüz kılan da bir ömre sığdırılabilecek anılara sahip olmasıdır:

bu yapraklar ölmüyor
çocukluğumuzun resmini çiziyorlar toprağa
iri başlı bir çivinin tabutta bıraktığı iz
bir ucuyla toprağa batıyor, bir ucuyla yapağa
(T., 2015: 34)

Çocukluk temi birçok şiirde özlenen geçmiş zamanla birlikte ele alınır. Bâki Ayhan T.’nin “geçmiş zamana övgü”sü; çocukluk günlerine dönme isteğinden ve

tabiatın ruhunun sindiği eski dünya düzenini özleyişinden kaynaklanır. Çocukluktan kopamama, şairin bir ayağının geçmişte kalmasına neden olur. Çocukluğun yitirilmesiyle yaşadığı/sevdiği dünyanın da yitirmekte olduğunu duyumsayan şair, birçok şiirinde çocukluğuna dönme arzusu taşır. “Sevgilim, Çocukluğum” şiirinde ise T., kişileştirdiği çocukluğuyla konuşur, dertleşir. Çocukluğuna olan mecburiyetini itiraf eden şair, bunun nedenlerini ise muğlak bırakmayı tercih eder:

bakışların terk edilmiş bahçeler gibiydi
sevgili çocukluğum
sevgilim, çocukluğum benim
başımdan atamadığım paslı bir taçsın
dallarında korkuyla gezindiğim tekensiz bir ağaç
(T., 2015: 28)

Çocuklukta yaşanan bu korku güz mevsimiyle ilişkilendirilir. Çocukluk ve güz mevsimi arasındaki ilişki ise açık bir biçimde yansıtılmaz; göndermelerle bu dönemde kimi tatsız olayların yaşandığına vurgu yapılır:

güz
bir mevsimmiş gibi davranıyor herkese:
çocukluğumun tek cinayeti!
(T., 2015: 42)

Şairin aşka ve çocukluğa sığınmadığı şiirlerinde katı ve karanlık bir boyuta ulaşmasa da yalnızlık ve hüznle içi içe geçen karamsar bir duygunun varlığı da gözlenir. Mevsimlerdeki değişiklik ve sınımlanacak varlıkların uzaklığı, bu duygunun görünür düzeye ulaşmasına neden olur. Arayış ve kaçış içindeki birey, yolunu bulmaya çalışırken kimsesizliğin getirdiği ruh hâliyle söylenir:

ne bir sürpriz kanat çırpıyor uzakta
ne de fırtınayı özleyen keskin dalga
hayat böyledir işte! ateşin sonu kış
araya durgun bir gökyüzü girse de
külün sonu boşluklara savrulmuş
(T., 2015: 194)

...
tutunamadığım dal uçları, dikenler
oyuncak kılıçları eski şövalyelerin
içimde gezdirdiğim tahta ata benzer

kısık göz-, çaylak dudak- ve kırık kanatla
tanımsız bir kargaşaya ekleniyorum
(T., 2015: 193)

...
böyledir sözcüklere sığınanlar: utangaç
duvarımızda karanlık bir gelecek portresi
çürük yerinden belirsizliğe büyürken ağaç

böyledir yaşamak, kayıp bir ikindi yürüyüşü
bırakılan bir evin sokağa dökülüştü hüznle

insana, sayfalara, geçmiş ve geleceğe
dudaklarımızda kalıtsal bir hüzün bükülüğü
(T., 2015: 195)

Çocukluğunun eski dünya düzenini bilen ve tarihinin en parlak devirleriyle övünen şair için gelecek, büyük bir belirsizliktir. Şiirde ince bir hüzne ve karamsarlığa neden olan da bu belirsizlik yani bilinmezliktir. Yaşadığı zamandan hoşnut kalamayan şair, bir huzursuzluk/tedirginlik, arayış ve kaçış hâlinde eski zamanları arar; gelecekte ümitli değildir. Bu arayışa eşlik eden duygular ise korku, gerilim ve tedirginliktir. İçinde bulunduğu çağla barışık olamayan şair, eski zamanların peşine düşer:

bir madalyonun iki yüzü: ölüm ve kalım
zaman üçüncü yüzü savruk hayatların

eski zamanları bulalım, eski zamanları bulalım (T., 2015: 80)

.....
eski düşleri arzulatıyor yeni zamanlar
arayanların küflü mahzenlerde bulduğu (T., 2015: 83)

.....
anlaşıldı, zaman yok nesnelere sevmeye
güneşin kalbine girmeye zaman yok

buymuş yeni mevsimlerin öğreteceği (T., 2015: 87)

.....
sislere açılan kapı: önünde durduğum
belirsizlikler derlediğim aralıklarından

tedirgin bir mumdur geçmişe uzatılan
alevini rüzgârlara eklemeye arzulu
titreyişlerle huzursuzluğumu anlatan (T., 2015: 106)

Yaşadığı çağın insanları tarafından anlaşılmadığını düşünen şair, his dünyasını şekillendiren ince duyguları geçmiş zamanın kaybolmayan anılarında arar. Bu anılar, şaire yaşam kaynağı olur. Ancak geçmiş zamanın gölgesinde nefes alabilen, çağın modern hayatına ayak uyduramayan ve bu yüzden de tekbaşınalıktan, yalnızlıktan, korku ve tedirginlikten kurtulamayan şairi ayakta tutan da esasen çocukluğa, geçmiş zamana ve onun inceliklerine duyduğu özlem ve hayranlıktır. Bu açıdan Bâki Ayhan T.'nin modern bireyi, modern hayatın getirdiği yeniliklere ayak uyduramaz:

yıkılıyor gibi binlerce uyku sarayı
derin gürültüler var yeni zamanlarda

dünya beni yanlış anlıyor: ben dünyayı (T., 2015: 82).

.....
çağ değişti: atlıkarınca değişmedi tek
durmadan geçmişin rüzgârıyla dönecek
geçmiş: kişinin kendini mutlulukta bildiği (T., 2015: 91).

İntihar

Bâki Ayhan T.'nin his dünyasında tedirginliğe yol açan eğilimlerden biri de "intihar"dır. İntihar, ölümü hazırlayan sürecin başlangıcıdır. Bu sürece birçok karmaşık duygu eşlik eder. Bu yüzden intiharı doğuran nedenleri iyi anlamak gerekir. Çünkü intihar vak'alarında psikolojik nedenler etkili olabildiği gibi sosyolojik veya felsefi etkenler de rol oynayabilir. "*Delmas, intiharda önemli olanın insandaki ölüm isteği ve iradesi olduğunu söyleyerek gerçek intiharla, sözde intiharı birbirinden ayırmakla işe başlar. Ona göre, intihar determinizmi, kesinlikle kişisel bir determinizmdir. Kişi, yaşama olanağı varken ölümü seçer. Bunda da aşırı sıkıntı önemli ölçüde etkilidir*" (Ulutaş, 2011: 29). Bâki Ayhan T., yaşadığı yüzyıldan kaynaklanan birtakım sıkıntılar yaşar. İnce bir mizaca sahip olan şairin bu eğilimini yalnızlık, tekbaşlılık, hüznün ve kaçış gibi duygular besler; küreselleşmenin getirdiği değerlerle uyuşamama ise intiharın bir meydan okumaya dönüşmesine neden olur. Şairi bu sürece götüren saikler karmaşık olmakla birlikte tutunacak değerlerin tükenişi ve modernizmin dayattığı yaşam biçiminin sıklığı başat rol oynar. Ayrıca Şair Nilgün Marmara'nın intiharı da T.'nin iç dünyasındaki sarsıntının artmasına neden olur. Bu yüzden de şiirdeki özne, suçta bulaşmaya ve intihara meyillidir; bu da çoğu kez bir gerilime yol açar. "*Bâki Ayhan T. de şiirine intiharı konu ederek yaşanan modern hayatın insanı yalnızlaştırması, tutunacak fazlaca bir şey bırakmamasını, her ne kadar teknolojik bir yaşam içerisindeyse de bunun dijital bir ortaçağ halini almasını bir nevi protesto ediyor*" (Yetkin, 2013: 132). Şairin bağlı olduğu millî ve manevî değerlerin tahribata uğraması, yaşadığı dönemin insanlarıyla uyuşamaması, geleceğe dair inancını yitirmesi, sürekli bir arayış ve kaçış içinde olması beraberinde intihar düşüncesini de getirir. Bâki Ayhan T.'nin intihar temasını işlediği şiirlerinin fazla oluşu, onun yaşadığı/uyuşamadığı çağa bir tepkidir. "Bir Kadını Astım", "İntihar Çatısı", "Öncesi", "Çiçek Sapını Kalbine Soktu" ve "İntihar Sonrası" şiirleri bu doğrultuda okunmalıdır. "İntihar Sonrası" şiirinde "çanta" metaforu üzerinden intihardan önceki hayat bütün canlılığıyla verilir. İntihar eden öznenin çantasından bir "yaşam" çıkar. Bu nedenle şiirin bütün yükünü "çanta" taşır. Bu çanta, Edip Cansever'in "masa"sını hatırlatır. "Masa da Masaymış" şiirinde "masa" imgesi üzerinden bir yaşam resmedilir. Bâki Ayhan T.'nin "çanta"sından "aşk, kuş, sevmek, müzik, seyahat" gibi hayatın çeşitli renklerini barındıran tabiatın ve yaşamın unsurları çıkar. Şiirin son dördlüğünde ise bu yaşamın intiharla son bulduğuna vurgu yapılır. "Öpülecek kimselerin çıkmayışı" bu intiharda sevgisizliğin belirleyici olduğunu düşündürür. Yaşam dolu öznenin intiharı, yaşamdan sonraki ölümün mutlakiyetine de bir göndermedir aynı zamanda:

bir aşk çıktı çantasından bir mask
deniz çıktı birkaç dalga
bir ağaç yapraklarını uğurlamış
ılıman bir gözlük çıktı iki kitap

bir kuş çıktı bir sonbahar
tutulmaz bir yelkovan birkaç anı
bir gül dikenlerini seven
kül çıktı savrulan bir tül

bir sevişmek çıktı dört dörtlük
ağaç altları biraz gölge
bir çocukluk bir güzellik
yalnız bir anne çıktı kendilerine göre

bir müzik kutusu çıktı eski günlerden
savrulan bir balerin etekleriyle
bir erkek güz şeklinde
fırtınaları kendinde gizli

bir seyahat çıktı gittikçe kuzeylere
eski bir atlas, çizgileriyle
bir allah'ın kulu çıkmadı öpüşecek
artık bir intihar çıktı çantasından
(T., 2015: 312)

Ölüm

Ölüm teması da Bâki Ayhan T.'nin his dünyasını aydınlatan duygulardandır. “Ölüm, her nasıl tanımlanırsa tanımlansın, insanoğlunun özüne ait çok önemli bir kavram olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Her insanın yaşayacağı ölümün kesinliği, insan doğasını anlamada oldukça önemli bir yere sahiptir” (Tanhan, 2007: 14). Ölüm teması, Bâki Ayhan T.'de çeşitli imaj ve imgelerle işlenerek birçok şiirin konusu hâline getirilir. Şair, ölümü kimi zaman müzik sanatının unsurlarıyla kimi zaman da tabiata ait unsurlarla işler. Kapalı bir anlatımın egemen olduğu bu tür şiirlerde ölüm duygusu, çok karanlık ve yıkıcı bir atmosferde verilmez; bunun sebebi de ölüm temalı şiirlerde yalnızlığın ve tekbaşmalığın da yer almasıdır. Bu iki duygu şiire ince bir hüznü egemen kılar. Yalnızlığın ve tekbaşmalığın müstakil olarak işlendiği şiirlerde de boğucu/yok edici bir etki yapmadığı görülür. Her iki duygu da hem şairi hem de şiirini besleyen ana güçlerdir. Bu yüzden ölüm temasıyla birlikte kullanıldıkları zaman, ölümün karanlık çehresini bir nebze de olsa hafifletirler:

çıkabilirsiniz
bütün kapılar açık
zaten kapatmamıştık:
aldandınız!

konser bitti. saksafon ağılıyor yalnız: kalışına
bütün sırlarını ortaya dökmüş bir mevsim gibi
gri bir zaman yükseliyor kalışından
(T., 2015: 39)

Konser, insanların eğlenmesi için bir vasıta. İnsanlar konserdeyken hayatın dolu tarafından yaşama bakar; bütün coşkusuyla eğlenir; yaşama ait duygular bu anlarda zirve yapar. Şiirde istiare kullanılarak konser, hayat yerine kullanılır. Konserin bitişi beraberinde kalabalıkların dağılışını da getirir; hayatın bitişinde de ölen kişi “semt-i hamuşan” da yalnızlığa terk edilir; yani yine bir dağılma söz konusu olur. Elbette bu bitişten/sondan elem duyanlar çıkacaktır.

Konserin/eğlencenin bitişi de bir üzüntü sebebidir. Görüldüğü gibi şair, sanatlar arası ilişkiden yararlanmış, müziğe ait unsurlarla bir ölüm töreni resmetmiştir. “Mezarlıkta ıslık” şiirinde de ölüm teması konu edilir. Modern insanın bu sondan kaçamayışı, zamanın gücüne yenilişi ve ölümle birlikte yalnızlığa terk edilişi anlatılır. Ölümün öleni unutturmasından duyulan üzüntü ve yaşanmamışlıkların verdiği keder, bu mutlak sonu daha da trajik hâle getirir:

benden sonra ıslık, ıslıktan sonra tufan
bir bulutu ötekiyle çarpıştırıyor zaman
geçiyorum hayatla ölümün ışsız aralığından

düşmüş, acıymış, aşkmış, tekbaşınalmış
yıldızlara bulaşmış gölgeli yürüyüş diyorlar
duyuyorlar yaklaşan ayak seslerini zamanın
bakıyorlar: karanlığın örtüsü çoktan sıyrılmış

hayat, gergin bir uykuyu andırıyor çoğu zaman
düşüşler, arayışlar, tedirginlikler içinde
bir kâğıda adımızı yazıyorlar, sonra mermere
(T., 2015: 102)

Modernizm Eleştirisi/Geleneksel Olanın Yitimi

Modernizmin yıkıcılığı, tabiatın beslediği yerleşik düzeni tehdit ediciliği birçok şiirde eleştiri konusu yapılır. Bu konuyu doğrudan işleyen şiirlerin sayısının fazla oluşu, şairin his ve fikir dünyasının da ipuçlarını verir. “Sele Kapılan Küre”, Bâki Ayhan T.’nin his dünyasını somutlaştıran estetik düzeyi yüksek bir metindir. Şiirin daha ilk dizelerinde şair, küreselleşen dünyaya ve buna duyarsız kalan insana tepkisini dile getirir:

küre, sele kapıldı herkesin uyuduğu bir gecede

gülüşleri ve ağlayışları farklıydı kıtaların eskiden
aşkları ve nefretleri ne çok benziyor şimdi
(T., 2015: 73)

Günümüz teknoloji dünyasının insanı ve toplumları tekleştirip renkleri yok etmesine, duyguları robotlaştırıp bireyin varoluşunu tüketmesine kayıtsız kalamayan şair; şiir boyunca “bize ait olan” ile neye hizmet ettiği belirsiz “herkese ait olan”ın karşılaştırmasını yapar. Zamanın her şeyi teknolojinin lehine çevirmesi karşısında his dünyası parçalanmış şair, geçmiş değerlerimize göndermelerle yitirilen benliğimize vurgu yapar:

çocuklar tahta oyuncakları severdi bir zamanlar
tahta araba, tahta at, tahta ev, tahta bahçe...
yitip gidiyorlar şimdi göğü delen çeliklerde

sevişmenin başka bir tadı vardı mağaralarda
rengimizi kendimiz seçerdik: kadınla erkek
şimdi herkesin sevişmesi ıssız bir ada
hiçbir su aralığında birleşmeyecek

yokluk incitmezdi kadınları kötü günlerde bile
adamlarla çocuklar birbirine benzerdi
sular karışıkça evler daha çok çürüyecek
(T., 2015: 73)

Kendine ait sesi ve rengi kaybeden birey, doğayla ruhu arasındaki sonsuzluğu da yitirir, betonlaşan dünyalar ise hızla betonlaşan yığınlar yaratır. Dünyanın bir felakete sürüklendiğini haykıran şair; insanların modernizmin yıkıcılığına karşı duyarsız kalmayı sürdürmeleri durumunda kaçınılmaz sona işaret eder:

üstümüze gelecek tedirginlik ve korku
bu sel hem çatıları hem bahçe katlarını götürecektir
(T., 2015: 73)

Şairin, şehrin gürültüsünden uzak, doğayla bütünleşmiş yaşam alanlarını (bahçe katları gibi) tercih etmesi dikkate alındığında, küreselleşen dünyanın bunu imkânsız kılacağı, şairin yaşam alanlarını da yok edeceği düşüncesi, his dünyasında bir tedirginlik ve korku yaratır.

Modern dünyanın yol açtığı travmalar, insanoğlunun duygu dünyasını da kökten değiştirir. Toplumsal duyarlılık ve incelik, yerini yabancılaşmaya ve kapalı kapılar ardına hapsolmaya bırakır. Geçen yüzyıllar, modern denilen yeni bir yaşam biçimini yaratmış, hem bireyin hem de toplumun ruhunda derin kırılmalara yol açmıştır. “Melâl” şiirinde toplumsal tabanda meydana gelen duygu değişimine değinilirken modernizmin beşiği olan Avrupa’ya da sert eleştiriler getirilir. Bireyin ve toplumun kendi değerlerinin tükenişinin şiiri olan “Melâl”; duyuş, düşünüş ve hissedişteki kırılmaları, yaşam tarzındaki değişmelerin doğurduğu trajediyi çarpıcı bir söylem ve göndermelerle ele alır. Yaşadığı çağın ikiyüzlülüklerini haykıran Bâki Ayhan T., şiirin sonunda okuyucuyu birdenbire inceliklerin şairi Ahmet Haşim’e götürür. Haşim de yaşadığı yüzyılda hem çevresiyle hem de bu çevrenin duyarsız, alaycı insanlarıyla çatışma hâlinde olmuştur. Ruhundaki kırılmalar, şairi sürekli bir arayışa ve kaçışa zorlamıştır. Kalabalıklardan arınmış ve tabiatın sonsuz görkeminin eşliğinde huzur verici ütopyik mekânlar kuran Haşim, ancak böyle zamanlarda kendi varlığını anlamlandırabilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki içinde yaşadığı toplum ve çevreyle uyşamama, yaşadığı yüzyıldan memnun olamama, realiteden uzaklaşıp hayale sığınma, sonsuzluğu düşleme ve çocukluğa özlem duyma gibi duygular sadece Haşim’e özgü değildir; ondan sonraki Cumhuriyet neslinin diğer şairlerinde de görülür. “*Geçmişini yıkılmış, geleceği de karanlık görünen bu neslin ‘karanlıklar içinde kalma’ ve ‘bunalma’ ana özelliklerinden biridir*” (Kırcı, 1997: 172). Bunun nedeni de art arda yaşanan savaşların getirdiği yıkımdır. Yaşanan buhran, günümüze doğru ilerledikçe artar. Modern unsurların egemen olduğu teknolojik hayat, toplumların yaşamında belirleyici olmaya başlar; toplumlar, kendilerine özgü sesleri, değerleri, kültürleri ve tarihleri küreselleşmenin etkisiyle kaybeder. Bu durumun modernizmin ve demokrasinin beşiği kabul edilen Avrupa’nın eliyle gerçekleşmesi ise “Melâl” şairinin tepkisine neden olur:

uçaklar tek parça inemiyor
denizin altına kimse bakamıyor, kızıl ufuklara
bu saatte
tavşanlar kaplumbağalara

adamlar madamlara sarışın öksürüklere yetişemiyor
iki ucu birden yanan sigara
kendini içerken
yani öyle sıkışık ki Avrupa
kimseyi alamıyor cinnet yolculuğuna
zaten uzakta havlıyor gemilere çok uzak
çıkamıyor kulübesinden kapıya
(T., 2015: 236)

Tarih

Bâki Ayhan T.'nin fikir dünyası *Kopuk* kitabındaki şiirlerle aydınlanır; bu eserdeki şiirler, şairin topluma ve dünyaya bakışını birçok açıdan yansıtır. Katı bir ideoloji görünmemekle birlikte toplumsal eleştiri noktasında şair, dünyanın yapısında görülen dengesizliklere ve haksızlıklara tepkisini dile getirir. Aslında bu tepki de bireysel bir karşı çıkıştır; ancak bunun böyle olması, söz konusu şiirleri şairin şiir anlayışında yeni bir arayışın ürünü olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu şiirlerde vicdanını susturamayan bir sesin çılgınlığı ve öfkesi her an hissedilir. Şiir dilindeki tonun sertleşmesinin nedeni de budur. İzleğin bütünüyle değişmesi yeni bir şiir dilinin yaratılmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda Bâki Ayhan T.'nin fikir dünyasını aydınlatan önemli bir unsurun tarih olduğunu belirtmek gerekir. Yahya Kemal'in Osmanlı medeniyetine duyduğu hayranlık, Bâki Ayhan T.'de de devam eder. "Bozgunda Fetih Rüyası" gören Yahya Kemal'in Osmanlı tarihinin en parlak devirlerini şiirlerinde işlemesi, tarihi "kollektif ruh"un en önemli unsuru olarak değerlendirmesi ve yaşadığı çağdan geçmişin "şaşalı ve debdebeli" dönemlerine gitmeyi arzulaması Bâki Ayhan T.'nin de tarihe bakış açısını etkiler. Tarih şuuru, Yahya Kemal'in şiirini besleyen itici güçtür:

"Yahya Kemal, Türklerin Anadolu'ya Orta Asya'dan geldikleri gerçeğini göz ardı etmemekle birlikte, Türk tarihinin daha çok 1071 Malazgirt Zaferi ile başladığına inanır. Selçuklu ve Osmanlı Türk-İslam medeniyeti Türk tarihinin her bakımdan olgun ve zengin birikimiyle tarih sahnesinden çekilmiştir. Ancak, şiir bu birikimi telaffuz ederek yaşatabilir Yahya Kemal'e göre. O sebeple şair, birçok şiirinde şehamet ve zarafet dolu Türk tarihinin çeşitli sahnelerini canlandırmıştır" (Çıkla, 2008: 132).

Türk coğrafyasının en hayati mücadeleyi verdiği bir dönemde Yahya Kemal'in kollektif ruhu güçlendiren tarihin zaferlerle dolu devirlerine gitmesi ve o devirleri şiirin potasında büyük bir ustalıklarla tekrar canlandırması bu açıdan önemlidir. Şairin şiirlerinde işlediği tarih, karamsarlığın ve mağlubiyetin tarihi değildir. Bu yüzden de "(...) *Yahya Kemal, bir ayıklamaya giderek daha çok tarihin güzel bulduğu yönleri ile ilgilenmeyi, mazideki güzellikleri bugüne ve sanatına taşımayı tercih edecektir*" (Çakır, 2008: 142). Bu bakış açısı Bâki Ayhan T.'nin his ve fikir dünyasına da sirayet eder. 21. yüzyıl modernizminin getirdiği düzene ayak uyduramayan Bâki Ayhan T., yaşadığı dönemle de barışık değildir. Huzur ve dinginlik geçmişin tarih sayfalarında aranır. Kendi tarihiyle barışık olan şair, günümüz devletlerinin yeni ve köksüz bir tarih oluşturma çabasına tepki gösterir. "*Bugün, tarihi yok sayan, yok etmeye çalışan köksüz bir küreselcilik dünyaya*

egemen olma yolundadır” (T., 2015: 152) diyen şair, bu durumun getireceği tehditleri şiirinin satır aralarında verir. İnsanın ancak tarihle var olabileceğini vurgulayan Bâki Ayhan T., bir toplumun tarihsiz var olamayacağını, bugünün ancak geçmişle anlam kazanabileceğini dile getirir. Tarihi bir bütün olarak algılayan şairin geçmişle bugünü birleştirme çabası içinde olduğu görülür:

Sendeler belki ama düşmez, yıkılmaz
İnsan tarih insan tarih insan demektir
(T., 2015: 170)

Bâki Ayhan T., günümüzün muktedir devletlerinin haritalarda sınırları değiştirmesine, hem toplumları hem de toplumların tarihini millî bir benlikten yoksun bırakıp yok etmesine karşı duyarsız kalamaz; bu durum *Kopuk*'taki şiirlerde duygudan çok düşüncenin ön plânda olmasına neden olur. Şair, 21. yüzyılda da sömürü düzeninin kılık değiştirip hızla devam etmesine tahammül edemez. Bu özelliği ise onu Yahya Kemal'den ayırır. Osmanlı Devleti'nin parlak devirlerini şiirinin potasında ölümsüzleştiren Yahya Kemal, içinde yaşadığı dönemin köklü çalkantıları karşısında ise şiirini konuşmaz; düzyazılarıyla tepkisini dile getirir. Saf şiirin peşinde olan şairin bu tavrı, şiire bakış açısından kaynaklanır. Geçen zaman zarfında ise dünya değişmiş, milyonları yok eden, hâli ve geleceği karartan yeni bir Dünya Savaşı yaşanmış ve günümüze doğru ilerledikçe insanoğlunun ruhindaki kırılmalar artmıştır. İlk üç kitabında şiirini toplumsal konulara kapatan ve saf şiir çizgisinde bireysel duyguları estetik bir form hâlinde sunan Bâki Ayhan T., *Kopuk*'la birlikte şiirine toplumsal bir ivme kazandırır. Buna rağmen şair, sloganik ve ideolojik bir pencereden değil, bireysel bir duyarlılıkla toplumu ele alır.

Sonuç

Bâki Ayhan T., 2000 kuşağı olarak adlandırılan dönemin en önemli şairlerindedir. Gerek şiirleriyle gerekse de geniş bir bilgi yelpazesine yaslanan düzyazılarıyla büyük tartışmalara yol açmıştır. Yeni telkin ve tekliflerle günümüz şiirinin daralan ufkunu genişletmeye, şiirin özgün ve modern bir tür olduğunu geniş bir okur kitlesine benimsetmeye çalışan şair, bu minvalde edebiyat dergisi *Budala*'yı çıkarmış, Soylu Yenilikçi Şiir manifestosunu yayımlamış ve şiir yıllıkları hazırlamıştır. Eleştirileriyle birçok genç şairin edebiyat dünyasında tanınmasına katkıda bulunmuş olan T., dönemini birçok açıdan yönlendiren, yazdıklarıyla ses getiren ve önemsenen bir şahsiyettir. 2000'li yıllardan itibaren art arda şiir kitapları yayımlayan Bâki Ayhan T., her yönüyle şiirin odağında bulunur. Çocukluktan itibaren oluşmaya başlayan güçlü bir benlik algısı, hemen hemen bütün şiirlerine siner. Kendi benliğinden yola çıkarak modern bireyin duygu ve düşüncelerini önceleyen şair, ilk üç kitabında (*Hileli Anılar Terazisi*, *Uzak Zamana Övgü*, *Fırtınaya Hazırlık*) arayış, kaçış ve varlığını anlamlandırış çabasındaki bireyin açmazlarını, korku ve tedirginliğini, yalnızlığını, tekbaşınalığını yansıtır.

Çocukluk, anılar/geçmiş zamana özlem, yalnızlık, tekbaşınalık, mevsimlerin değişmesi, intihar, ölüm, tarih, zaman, modernizmin yaşam düzenini talan etmesi gibi duygu ve unsurlar Bâki Ayhan T.'nin his ve fikir dünyasını aydınlatan anahtar kavramlardır. İçinde bulunduğu zamanla uyşamayan şair, Baudelairevari bir kaçış ve arayış içindedir. Geçmişinin görkemli tarihine yolculuk yapan T., çocukluğunun ve geçmişinin beslediği eski dünya düzenini özler. Şimdiki zamanın bozulan

düzenini/ahengini şiir vasıtasıyla ve zamansal yolculuklarla tekrar onarır. Esasen şairi ayakta tutan da bu çabadır. Şiirdeki öznenin intihar eğilimli bir kişiliğe sahip olduğu düşünülürse bu intiharın eyleme dönüşmemesinin de en büyük sebebi geçmiş zamanın inceliklerle dolu olan değerleridir. Şairin ruh dünyasını ince bir hüznün ve yalnızlık biçimlendiren. Bu biçimlenişte muğlak bir görüntüyle yansıtılan çocukluk da başat bir rol oynar. Mevsimlerdeki değişme bile şairin iç dünyasında çalkantılara neden olur. Özellikle güz mevsimi, zamansal bir anlam ve karmaşık duygularla ele alınır.

Bâki Ayhan T., kendi tarihiyle barışık bir şairdir. Şair, günümüzün egemen devletlerinin güçsüz olan milletlerin kaderiyle oynamasına, haritalarda çıkarları doğrultusunda değişiklik yapmasına, milletlerin tarihini yok ederek millî benliklerini parçalamasına karşı duyarsız kalmaz. Küreselleşen dünyanın bozulan dengelerine sert eleştirilerde bulunur. Şair, toplumsal bir ivme kazanan *Kopuk ve Bilet Geçmez Gemisi*'ndeki şiirlerde özgünlüğü ve bireyselliği yok eden küreselleşmenin meydana getirdiği yıkıma bireysel bir karşı koyuşla itiraz eder. Bu tür şiirlerde sert, yer yer öfkeli ve ironik bir dil kullanılır. Eski medeniyetimiz ve kültürümüzle barışık olan Bâki Ayhan T., millî bir bilinçle tarihe yaklaşır. Tarih, şairin fikir dünyasını besleyen ve zenginleştiren en önemli unsurların başında gelir. Şairin şiirlerinde dikkati çeken diğer bir husus da dil bilincidir. Yaşayan Türkçeyle şiirlerini kaleme alan T., kendine özgü yeni bir şiir dili yaratabilmiş ve idealini kurduğu dünyayı bireysel bir kimlik hâline gelmiş dili vasıtasıyla yansıtabilmiştir. Modern bireyin ve benliğin arayışı da bu dil sayesinde anlam kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, Nezihe, 2016, “Perspektif Bakış Açısıyla Bâki Ayhan T.’nin Hayat ve Hayal Müzesi”, *Edebiyatta Üç Nokta*, S. 20, s. 55.
- ALTUN, Sezin Seda, 2016, “‘Hilesiz Terazi’den Bilet Geçmez Gemisi’ne: Zamana Derinden İşleyen Şiir”, *Edebiyatta Üç Nokta*, S. 20, s. 49.
- AYVAZOĞLU, Beşir, 2006, *Bozgunda Fetih Rüyası*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- BOZ, Duran, 2016, “Mehmet Narlı ve Ömer Erinç’le Şiir Üzerine Konuşmalar – 1 (Erişim Tarihi: 05/07/2016), <http://www.duranboz.com/mehmet-narli-ve-omer-erince-siir-uzerine-konusmalar-i/>
- ÇAKIR, Ömer, 2008, “Yahya Kemal’de Tarih ve Şiir”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(2), s. 125-150, http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1126606982_8.kitapcik.pdf (Erişim Tarihi: 01/07/2016)
- ÇIKLA, Selçuk, “Her Yönüyle Yahya Kemal’in Şiiri”, Prof. Dr. Mustafa Özbacı Armağanı (Haz. Ahmet Cüneyt İssı, Dinçer Eşitgin), s. 125-135, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/selcuk_cikla_her_yonuyle_y_ahyakemalin_siiri.pdf (Erişim Tarihi: 01/07/2016).
- DIRANAS, Ahmet Muhip, 1994, *Yazılar*, Adam Yayınları, İstanbul.
- ERGÜLEN, Haydar, 2016, “Kırmızının Hâlleri”, *Edebiyatta Üç Nokta*, S. 20, s.18.
- FREUD, Sigmund, 2010, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (Çev. Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura), Metis Yayınları, İstanbul.
- KIRCI, Mustafa, 1997, *Ahmet Muhip Diranas, Hayatı, Fikirleri, His Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- KOŞAR, Emel, 2009, *Yeni Türk Şiirinde Zaman Anlayışı (1923-1990)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi).
- NARLI, Mehmet, 2015, *Şiir Burcu Cumhuriyetten Bugüne Türk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Mehmet, 2016, “Bâki Ayhan T. Şiirinde Benliğin Görünümleri”, *Edebiyatta Üç Nokta*, S. 20, s. 38-40.
- T., Bâki Ayhan, 2004, Bâki Ayhan T. ile Söyleşi”, (Konuşan: Özcan Erdoğan), Cumhuriyet Kitap (Erişim Tarihi: 01/07/2016), <http://www.siirpenceresi.com/soylesiler/bakiayhant.htm>
- T., Bâki Ayhan, 2015, *Hayat ve Hayal Müzesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- T., Bâki Ayhan, 2016, “Tutkulu Bir Modernist: Bâki Ayhan T.”, (Konuşanlar: Cenk Gündoğdu, Nilay Özer, Gülce Başer, Mustafa Erdem Özler, Özcan Erdoğan), *Edebiyatta Üç Nokta*, s. 6-15.
- TANHAN, Fuat, 2007, *Ölüm Kaygısıyla Baş Etme Eğitiminin Ölüm kaygısı ve Psikolojik İyi Olma Durumuna Etkisi*, (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi).
- TARIM, Rahim, 2013, *Çocukluk ve Şiir*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UĞURLU, Şerif Mehmet, 2016, “Teraziyi Tartmak”, *Edebiyatta Üç Nokta*, S. 20, s. 29.
- ULUTAŞ, Nurullah, 2011, *İntihar ve Roman, İntihar Olgusunun Türk Romanına Yansıması*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YETKİN, Fevzi, 2013, *Bâki Asiltürk (Bâki Ayhan T.) Üzerine Bir İnceleme*, (Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi).

